

СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ВІТЧИЗНЯНІ ТА СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

О. Ю. Дроздов

доктор психологічних наук, завідувач кафедри загальної, вікової та соціальної психології імені М.А. Скока

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Психологія, як відомо, є однією з найрозгалуженіших галузей науки та практики, що позначилося на змісті професійної психологічної освіти, зокрема на появі різних спеціалізацій. Їхня наявність та спрямованість відображають стан і тенденції розвитку освіти, науки та практики, а також суспільні запити на очікування. З малозрозумілих причин відповідний аналіз в нашій країні майже не проводиться. У 2017 році ми робили спробу аналізу існуючих в Україні та світі психологічних спеціалізацій [1], але «час не стоїть на місці» не лише у філософсько-метафоричному, але й практичному значенні. Зміни, що відбуваються у світовій та вітчизняній освіті, зумовили мету **нашого дослідження**: аналіз спеціалізацій сучасної української психологічної освіти та порівняння виявлених тенденцій з аналогічною специфікою освіти інших країн. Було використано метод контент-аналізу Інтернет-сайтів ЗВО. При знаходженні міждисциплінарних спеціалізацій (напр. «Психологія розвитку та клінічна психологія») ми зараховували їх до різних смислових категорій.

На першому етапі нами було проаналізовано зміст декількох десятків сайтів ЗВО України, що пропонують освітні програми (ОП) з напрямку 053 «Психологія». Зазначимо, що ряд університетів пропонують психологічні ОП без вказування спеціалізацій (і це стосується не лише невеличких провінційних, але й окремих потужних класичних ЗВО, наприклад, Одеського та Харківського національних університетів). Однак, заради справедливості слід зазначити, що у порівнянні з 2017 роком кількість спеціалізованих ОП збільшилася. Для подальшого аналізу нами було обрано сайти 30 вітчизняних ЗВО¹, де містилася інформація про запропоновані психологічні спеціалізації. З'ясувалося, що серед проаналізованих ОП найчастіше згадувалися три спеціалізації:

¹ Київський НУ ім. Т.Шевченка, Львівський НУ ім. І.Франка, НПУ ім. М.Драгоманова, НАУ, КНТЕУ, КУ ім. Б.Грінченка, Житомирський ДУ ім. І.Франка, Прикарпатський НУ ім. В.Стефаника, Волинський НУ ім. Л.Українки, Черкаський НУ ім. Б.Хмельницького, Південноукраїнський НПУ ім. К.Ушинського, Кам'янець-Подільський НУ ім. І.Огієнка, Дніпровський НУ ім. О.Гончара, Запорізький НУ, Чернівецький НУ ім. Ю.Федьковича, Університет «КРОК», Тернопільський НПУ ім. В.Гнатюка, Хмельницький НУ, Полтавський НПУ ім. В.Короленка, Сумський ДУ, Сумський ДПУ, Ніжинський ДУ ім. М.Гоголя, НУ «Острозька академія», Дрогобицький ДПУ ім. І.Франка, Рівненський ДГУ, МАУП, Університет ім. А.Нобеля, Східноукраїнський НУ ім. В.Даля, Донецький НУ ім. В.Стуса.

1) «практична психологія / психотерапія / психологічне консультування / реабілітація» (44% ОП); 2) «організаційна психологія / психологія бізнесу / управління» (16%); 3) «клінічна психологія / психологія здоров'я» (14%). Як бачимо, перше місце посідає спеціалізація, що передбачає безпосереднє практичне застосування отриманих знань і вмінь (аналогічна ситуація була помічена нами і в 2017 р.). Причинами цього «лідерства», з нашого погляду, виступає: а) намагання ЗВО привернути увагу абітурієнтів перспективою диплому, який «реально допоможе їм у житті», не залишить безробітними; б) наслідком багаторічної (і, загалом, дещо безглуздої) традиції існування у вітчизняній освіті окремої спеціальності «Практична психологія». Виявилось, що в переважній більшості ЗВО наявні спеціалізації розпочинаються на рівні бакалаврату, хоча в окремих університетах це робиться як на Заході (в магістратурі). Також, на жаль, доводиться констатувати відносно малу кількість оригінальних і вузькоспеціалізованих ОП. Прикладами останніх є: «Глибинна психокорекція», «Психологія спорту» (Черкаський НУ), «Політична психологія» (КНУ та НПУ), «Юнганське консультування» («КРОК») або «Психологія креативності та інновацій» («Острозька академія»). Ще один «мінус» вітчизняної освітньої системи полягає у складності створення міждисциплінарних ОП. Зокрема, ми знайшли лише 1 таку програму – «Практична психологія та іноземна (англійська) мова» (Черкаський НУ).

На другому етапі ми здійснили контент-аналіз сайтів 30 зарубіжних університетів: 10 американських, 10 європейських (5 – з Британії та 5 – з Нідерландів) та 10 російських. Вибір США, Британії та Нідерландів був зумовлений тим фактом, що університети саме цих країн посідають найвищі місця в освітніх рейтингах ARWU та QS (з психології). Порівняння з Росією уявлялося цікавим тому, що російська й українська освіта та психологія мають одне й те ж саме (радянське) «коріння».

Отже, аналіз сайтів американських університетів² виявив, що найчастіше в них згадувалися такі спеціалізації: 1) «нейронаука / системна нейронаука / біопсихологія» (28%); 2) «когнітивна наука / когнітивна психологія» (28%); 3) «соціальна психологія» (18%). Отже, сучасна американська психологічна освіта почала робити акцент саме на природничо-орієнтованих галузях психології (згідно з нашими даними, у 2017 р. рейтинг очолювала гуманітарна «соціальна психологія»). Також слід зазначити, що в переважній більшості випадків спеціалізація передбачається на освітньому рівні *graduate* – магістратура та PhD (у ряді університетів США отримання ступеня магістра «вбудовано» у програму

² Harvard University, Stanford University, Yale University, Princeton University, University of California-Berkeley, University of California-Los Angeles, University of Michigan-Ann Arbor, New York University, University of Minnesota, University of Chicago.

отримання PhD). Спеціалізація на рівні *undergraduate* (бакалаврат) зустрічається рідше. В останньому випадку ряд університетів пропонують своїм бакалаврам-психологам, крім базової програми (*General track*), саме міждисциплінарні (природничо-орієнтовані) програми з когнітивної нейронауки (*Neuroscience Track*), когнітивістики (*Cognitive Science Track*), біопсихології (*Psychobiology*). Ряд американських університетів пропонують вузькоспеціалізовані або міждисциплінарні ОП, наприклад: «Психологія та жіночі і гендерні студії» (Мічиганський ун-т), «Судження та прийняття рішень» (Стенфорд), «Психологія нерівності» (Прінстон), «Кількісні психометричні методи» (Міннесотський ун-т), а також вищезгадану когнітивістику.

Аналіз ОП європейських (британських³ та голландських⁴) університетів показав, що найчастіше тут мають місце такі спеціалізації: 1) «клінічна психологія / психологія здоров'я» (25%); 2) «когнітивна психологія» (20%); 3) «організаційна психологія / психологія бізнесу / праці» (16%); 4) «соціальна психологія» (14%); 5) «нейронаука» (13%). Як бачимо, перше місце (як і в США) тут також посідає природничо-орієнтована спеціалізація (домінування клінічної психології в європейських ЗВО фіксувалося нами ще у 2017 р.). Зазначимо, що ряд британських університетів, як і в США, на рівні бакалаврату пропонують міждисциплінарні напрямки спеціалізації психологів (когнітивна нейронаука, когнітивістика). Натомість, у голландських університетах спеціалізації пропонуються лише з рівня магістратури. В університетах обох країн, крім згаданих традиційних напрямків психології, пропонують міждисциплінарні, оригінальні або вузькоспеціалізовані ОП. Прикладами є: «Взаємодія людини та комп'ютера» (Університетський коледж Лондона, Утрехтський ун-т), «Зміна поведінки» (Університетський коледж Лондона), «Психологія перформансу (продуктивності діяльності)» (Манчестерський та Амстердамський ун-ти), «Розвиток таланту та креативності» (Гронінгенський ун-т), «Психологія цифрових медіа» (Роттердамський ун-т) тощо. Відносно поширеною в Європі спеціалізацією є «Клінічна психологія та психологія розвитку».

Перед тим, як розглянути спеціалізації ОП російських університетів⁵, слід згадати про специфіку психологічної освіти в Росії: крім класичної «Психології», вона передбачає існування декількох формально окремих

³ Oxford University, University College London, London School of Economics, University of Edinburgh, Manchester University.

⁴ University of Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, Utrecht University, University of Groningen, Erasmus University Rotterdam.

⁵ Московський ім. М.В.Ломоносова, Рос. держ. гуманітарний, Санкт-Петербурзький, Рос. держ. педагогічний ім. О.Герцена, Вища школа економіки, Ярославський, Томський, Саратовський, Південно-Уральський, Південний федеральний університети

психологічних спеціальностей – «Клінічна психологія», «Психологія службової діяльності» та «Психолого-педагогічна освіта» (які ми зараховували як спеціалізації). Аналіз російських ОП показав, що спеціалізаціями, котрі зустрічалися найчастіше, були: 1) «організаційна психологія / психологія бізнесу / психологія професійної діяльності» (22%); 2) «психологічне консультування / реабілітація / психотерапія» (21%); 3) «клінічна психологія / психологія здоров'я» (15%). Це відрізняється від наших результатів 2017 р. (тоді на першому місці була суто академічна спеціалізація «загальна / теоретична та експериментальна психологія / психологія особистості»). Таким чином, на перший план тут вийшли «прагматично-орієнтовані» психологічні спеціалізації (що, загалом, може пояснюватися соціально-економічними реаліями). Однак, слід таки зазначити, що проаналізовані нами російські ЗВО частіше, ніж українські, пропонують своїм абітурієнтам оригінальні, вузькоспеціалізовані або міждисциплінарні ОП типу: «Космічна психологія», «Нейропсихолінгвістика», «Емоційно-смісловий підхід до корекції розладів аутистичного спектру» (МДУ), «Кіберпсихологія» (МДУ, РДГУ, Саратовський ун-т), «Психологія творчості» (Саратовський ун-т), «Психологія мистецтва» (РДГУ), «Психологія безпеки і здоров'я» (Томський ун-т), «Психоаналіз і психоаналітичне бізнес-консультування» (ВШЕ), «Психологія спорту» (МДУ, СПбДУ), «Культурний інтелект, мовна ідентичність, психодіагностика і технології розвитку» (Південний федеральний ун-т) тощо. Частина спеціалізованих ОП фактично дублює вищезгадані західні тренди: «Когнітивна нейронаука» (МДУ), «Когнітивні науки і технології» (ВШЕ), «Розвиток людини: генетика, нейронаука і психологія» (Томський ун-т) тощо. Більшість психологічних спеціалізацій пропонуються на рівні магістратури.

Отже, як бачимо, розвиток сучасної психологічної освіти в Україні лише частково відповідає світовим тенденціям. Слепе копіювання останніх, безумовно, не є доречним; але їх відслідковування, тим не менш, дозволяє намітити перспективи подальшого розвитку вітчизняної освіти та науки.

Література:

1. Дроздов О. Ю. Спеціалізації сучасної психологічної освіти: аналіз світового досвіду. *International scientific conference "Modernization of educational system: world trends and national peculiarities" (February 23rd, 2018). Modern Issues of Psychological Education. Professional Orientation Technologies. Theory and Practice of Social Work. Topical Issues of Social and Pedagogical Research.* Kaunas, 2018. P. 24-27.